

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1289570/2

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב אליעזר איגרא, הרב שלמה שפירא, הרב מיכאל עמוס

המערערת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד אביבה לנקרי)

נגד

המשיב: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד גיא אופיר)

הנדון: טענת פסלות חסרת יסוד וכזו העולה זמן רב לאחר ידיעת העובדות הנטענות בה
(שאינן עילת פסלות)

פסק דין

א. לפני בית הדין מונח ערעורה של המערערת על החלטת בית הדין האזורי מיום א' בכסלו
התשפ"א (17.11.20) שלא לפסול את עצמו.

נקדים ונאמר: החלטת בית הדין מנומקת ומבוארת היטב, והמענים לטענות המערערת הוזכרו
בגוף ההחלטה. צר לנו שהמערערת חוזרת על חלק מטענותיה, טענות שאין להן בסיס וודאי שאין
בהן עילה לפסילה.

הצדדים מתדיינים לפני בית הדין הרבני בחיפה בתביעת גירושין שהגישה האישה ביום כ"ו
באלול התשע"ח (6.9.18), תביעה שלה כרכה המערערת את שאר העניינים שבין הצדדים – הסדרי
שהות, מזונות ילדים ומזונות אישה, חלוקת רכוש וכתובה. המערערת הייתה מיוצגת על ידי עו"ד
שרית סולן.

כבר בדיון הראשון שנערך ביום כ"א באדר התשע"ט (16.2.19) הודע למערערת שיש היכרות
בין אב בית הדין למשפחת הבעל. כפי העולה מהפרוטוקול הצדדים לא היו מודעים להכרות (לא
קרבה) שבין אב בית הדין לאבי הבעל. גם אב בית הדין לא היה מודע לייחוסו של הבעל, מסיבה
זו בירר אב בית הדין בתחילת הדיון הראשון עם הבעל מיהי משפחתו, ולכן שאל בתחילת הדיון
הראשון אם הצדדים מבקשים שיפסול עצמו מלדון בתיק. בתגובה לדברים נאמר על ידי באת כוח
האישה שאין התנגדות שידון בתיק וכן שאין הם מבקשים פסילתו. לאור הנ"ל דן בית הדין וטיפל
בכל העניינים שהועלו לפניו בתיק זה.

על פי הדרישה הנחרצת של האישה התגרשו הצדדים ביום י"א בטבת התש"ף (8.1.20). בתיק
הייתה פעילות ערה וניתנו בו עד היום למעלה ממאה וארבעים החלטות.

לאחר כשנתיים משהחל ההליך, ביום ט"ז בתמוז התש"ף (8.7.20), החליפה האישה את באת
כוחה, ובאת כוחה החדשה של האישה המשיכה בדרך ניהול התיק בנעליה של באת כוחה
הראשונה. רק לאחר למעלה משלושה חודשים, ובשל החלטות שלא מצאו חן בעיניה הגישה
המערערת ביום י' במרחשוון התשפ"א (28.10.20) את הבקשה לפסילת הרכב שעליה ניתנה
ההחלטה המערערת הדוחה את הבקשה מחוסר עילה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בית הדין עיין בכתבי הטענות של הצדדים בחומר שבתיק ושמע הצדדים באריכות, הטענות שהעלתה המערערת לפנינו הן כדלהלן:

א. קשר 'חברי' בין האב"ד לבאת הכוח הקודמת.

ב. המערערת ביקשה לפסול את הדיין ובאת כוחה לא שמעה בקולה.

ג. יש היכרות מוקדמת וקרבה ראשונית של אב בית הדין לבעל, ולכן הוא לא היה אמור לשאול אם רוצים שיפסול עצמו, הוא היה אמור לפסול עצמו ללא תלות בדעת הצדדים.

ד. משוא פנים בכמה החלטות כדלהלן:

1. הצדדים התגוררו תחת אותה קורת גג ובית הדין קבע שעליהם להתגרש ומייד;

2. עד היום האיש מתגורר שם, והאישה עם ארבעה ילדים;

3. מועד הקרע נקבע למועד הגשת תביעת הגירושין ולא במועד הגשת הבקשה ליישוב סכסוך.

לעומתה אמר בא כוח המשיב:

א. עצם הגשת הבקשה יש בה חוסר תוס'לב של ממש. אין לזה תקדים, שלאחר שנתיים של הליכים משפטיים שיש בהם בקשות והחלטות וחקירות, פונה צד בבקשה כזו. וזה צד שנהנה מההחלטות ונהנה מהחלטה חמורה נגדנו, שהיא עברה מקום מגורים.

ב. באת כוחה הקודמת שלא אמרה דבר – היא הייתה ב'קרבה אישית' עם אב בית הדין, והיא חשבה שזה יועיל לה, ולכן לא ביקשה פסילה. היא זו שפעלה בחוסר תוס'לב 'הובטח לה קשר', אבל זה לא לגמרי צלח.

ג. מי שהעלה את עניין הפסלות זה אב בית הדין, ובפתח הדיון נתן להם לשקול את הדבר, והם היו מיוצגים ונתנו הסכמה.

הטענה העיקרית שהועלתה לפנינו היא הטענה כי היה על אב בית הדין לפסול את עצמו בגין קשר בינו לבעל, ולא להשאיר את הדבר לשיקול דעת הצדדים.

הקשר הנטען הוא 'קשר משפחתי', דהיינו שאבי הבעל הוא [...] של [...] של אב בית הדין, ולגביו נבחר תחילה שהקרובים שבית הדין אינו רשאי לדונם נשנו במשנה (סנהדרין כז, ב): "ואלו הן הקרובין [...] ו[...] הן ובניהן וחתניהן". משכך [...] של [...] אינו קרוב שהדיין פסול לדונו וקל וחומר שלבן [...] של [...] של הדיין – אינו פסול.

הסיבה השנייה שיכולה להיות עילה לפסילה היא מדין 'אוהב' או 'שונא', או קשר ויחס אישי בין הדיין לבעל הדין:

בסנהדרין (כט, א) שנינו שאף שלדעת רבנן אוהב ושונא כשרים להעיד – פסולים הם לדון, וזו לשון הגמרא שם:

תנו רבנן: "והוא לא אויב לו" – יעידנו, "ולא מבקש רעתו" – ידיננו. אשכחן שונא, אוהב מנלן? קרי ביה הכי: "והוא לא אויב לו ולא אוהב לו" – יעידנו, "ולא מבקש רעתו ולא טובתו" – ידיננו. מידי "אוהב" כתיב? אלא, סברא הוא: אויב מאי טעמא – משום דמרחקא דעתיה, אוהב נמי מקרבא דעתיה. ורבנן – האי "לא אויב לו ולא מבקש רעתו" מאי דרשי ביה? חד לדיין [...]

ופירש רש"י:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"ולא מבקש רעתו" – אשופטים קאי, ולשון זה מצאתי בברייתא דסיפרי ולא בספרי שלנו: "והוא לא מבקש רעתו" – ידינו, דסמך ליה "ושפטו העדה", וקאמר רבי יהודה דהאי "לא מבקש רעתו", "לא אויב לו" – העד, השופט. חד לדיין, דבדיין מודו רבנן דשונא לא ידון, דלא מצי חזי ליה זכותא.

ובכתובות (קה, ב) שנינו: "אמר רב פפא: לא לידון איניש דינא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה."

ועיין שם בסוגיית הגמרא דהביאה הגמרא כמה מקרים בתנאים ואמוראים שלא רצו לדון למי שעשה להם טובה כלשהי, ואמרו למי שעשה להם טובות "פסילנא לך לדינא". וביארו שם התוספות (דיבור המתחיל "לא"):

לאו באוהב ושונא דאיירי ביה רבי יהודה ורבנן גבי עדות איירי, דלגבי דיין אפילו רבנן מודו דפסול כדמסיק מקרא בפרק זה בורר (סנהדרין דף כט, א), דאם כן הוה ליה לאתויי הכא קרא דהתם, אלא: התם – באוהב כגון שושבינו ושונא שלא דיבר עמו שלשה ימים, אבל הכא – באוהב כי הנך ד"פרח גדפא ארישא, אתא ההוא גברא שקליה", דאינו אלא חומרא בעלמא שהיו מחמירין על עצמן כדאשכחן בכמה דברים אבל פסולין לא הוו. מפי רבי.

וכן כתבו שאר הראשונים דב"מאן דרחים ליה" וב"מאן דסני ליה" לא מיירי באוהב ושונא הפסול לעדות, שהפסול לעדות פסול לדון, אלא מיירי במי שעשו להם טובה קלה, ולכן היו מחמירין על עצמם שלא לדון, אבל פסולין לא הוו. הריטב"א שם, לדוגמה, כתב: "דלפנים משורת הדין ולמידת חסידות, דאילו מדינא לא פסילי, שאם כן אין לך דיין לדון."

ועיין עוד במה שפסק השולחן ערוך (חושן משפט סימן לו סעיפים כ–כא):

(כ) האומר "תנו מנה לעני עירי" – אין דנין בדייני אותה העיר, ואין מביאים ראייה מאנשי אותה העיר. במה דברים אמורים? כשהיו העניים סמוכים עליהם ופוסקים עליהם צדקה; אפילו אמרו שנים מאותה העיר "אנו ניתן הדבר הקצוב עלינו ונעיד", אין שומעין להם, שהנאה הוא להם שיתעשרו העניים האלו, הואיל והם סמוכים על בני העיר, וכן כל כיוצא בזה.

(כא) דברים אלו תלויים בדעת הדיין ועוצם בינתו, שיבין עיקר המשפטים וידע דבר הגורם לדבר אחר, ויעמיק לראות: אם ימצא לזה העד צד הנאה בעדות זו, אפילו בדרך רחוקה ונפלאה – הרי זה לא יעיד בה, וכן לא יהיה דיין בדבר.

מעתה: מכיוון שברור וודאי שאב בית הדין אינו ה'אוהב' השנוי במשנה (סנהדרין כז, ב), שהוא 'שושבינו', שהרי הדיין אפילו לא הכיר את הבעל אישית ולכן בירר את הדברים בתחילת הדיון, וודאי שלא קיבל טובת הנאה מאחד הצדדים ואין ספק שלא תהיה לו טובת הנאה אם יפסוק בצורה כזו או אחרת, ואין לו נגיעה אפילו "בדרך נפלאה ורחוקה", משכך אין שום עילה לפוסלו ואין שום סיבה שיסתלק מלדון.

ואף שאולי אין זה 'נעים' לפעמים לדון את מי שהדיין מכיר את משפחתו – אין בדבר כל פסול. ונראה שאין מקום להסתלק אפילו ממידת חסידות, שהרי לא הווי גם בגדר 'מאן דרחים ליה' או 'דסני ליה' המוזכר לעיל. ואין כאן מקום להאריך.

ועל כל פנים אף אם היה הדיין מצידו יכול להרשות לעצמו להסתלק בגלל חוסר נעימות לדון אדם המוכר, או – ומדויק יותר – שהוא מכיר את משפחתו, משקיבלו הצדדים עליהם שידונם, או אף אם לא קיבלו אין לו להסתלק, ובוודאי אחרי שהחל לדון, שהרי לדעת הראשונים הדין אינו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שונאו ממש אינו אלא ממידת חסידות ובעל דין אינו יכול לפוסלו הוא הדין שהדיין לא יפסול עצמו היכא שמפסילתו ייגרם נזק לצד השני. והדברים מבוארים בדברי המהרי"ק (שורש כא) שנשאל אם מחותן יוכל לדון את מחותנו, או שהצד השני יוכל לדרוש ממנו להסתלק מלדון את הדין מצד חומרא שהרי הוא אוהבו, וכתב שם המהרי"ק:

אין לנו לומר שמצד החומרא לא ידון אותו ככל הני עובדי דפרק בתרא דכתובות (דף קה) שפירשו שם התוספות דמחמירים על עצמן היו, ולזה אמרתי דכהאי גונא אין ראוי להחמיר כלל, דחומרא דאתי לידי קולא היא להחזיק ידי הרמאין ונותנים עיניהם בממון אחרים [...] ומאחר שהוכחנו שכשרים לדון כדפירשתי לעיל – אין לומר שמפני החומרא שיש לו להאלוף מהר"ר שמעון כ"ץ יצ"ו להסתלק מן הדין, אלא אדרבה יש לו להשתדל בדין שלא לרדות הרמאים, וכדפירשתי לעיל. וכל שכן לפי הלשון שמצאת במרדכי גדול מאושטריי"ך, וזו לשונו: "אבל הכא באוהב כדבסמוך ובפרק שני דיני גזירות (דף קה) 'פרח גרפא ארישיה' כו' עד 'דאין אלא חומרא בעלמא ומדת חסידות הוא שהיו מחמירים על עצמן כדאשכחן בכמה דברים אבל פסולים לא היו'". עד כאן לשונו.

הרי שכתב בשם רבנו תם דאין זה אלא מדת חסידות וחומרא על עצמן. אבל במקום שהחומרא באה לידי הפסד לאחרים – פשיטא ופשיטא שאין מקום לחומרא זו, דאדרבה מחוייב כל אדם להציל חבירו מהפסד ונזק ועשוק מיד עושקו. וכן משמע נמי לשון ד'מחמירים על עצמן', דדוקא היכא שאין הדבר נוגע לאחרים ככל הני עובדי בפרק בתרא דכתובות, דהוה נפיש דיני טובא באתריהו דהני חסידי שהיו מחמירים בכך, ולא היו גורמים שום הפסד לא לתובע ולא לנתבע חלילה.

מבואר בדברי המהרי"ק דעד כאן לא אמרינן שהדיין יחמיר על עצמו ממידת חסידות אלא היכא שלא ייגרם נזק לאחד הצדדים, אך כשייגרם נזק לאו כל כמיניה להחמיר על עצמו ולהפסיד לבעל דין, דכהאי גוונא לאו מידת חסידות היא.

ועיין בים של שלמה (בבא קמא פרק י סימן לד) שכתב שאם קיבל עליו אחד מן הצדדים לדון בפני קרוב אין לדיין להסתלק אפילו ממידת חסידות (אף שפסול מדאורייתא בלא קיבל). וכתב שהסתלקות הדיינים בכהאי גוונא גורמת לעיוות הדין, ועיין בש"ך (סימן ז ס"ק טו) שהביאו.

ונראה לומר עוד דאף שכתוב בזה דהיכא דבעל דין חושדו יש לדיין להסתלק ממידת חסידות, היינו דווקא כשחושדו לשונאו, דבשונא איכא דררא דפסול דאורייתא שהרי שונא פסול מהתורה אלא שחובת ההוכחה היא על המבקש מהדיין להסתלק. אבל בשאר מילי שאין פסול דאורייתא וכל הפסול הוא ממידת חסידות – הדבר תלוי בשיקול דעתו של הדיין. ונראה דווקא בעובדא שעשה על כל פנים לדיין טובה או חושש שיסתתמו דברי שכנגדו, אבל היכא דליכא הך חששא אין לנו לחדש שגם בכהאי גוונא יסתלק הדיין ממידת חסידות. והנה מאי דאיתא בזהוהו הוא שבנות צלפחד חששו שמה ששונא את אביהן, והדין בשורשו היה לגבי אביהן – אם יש לו חלק בירושת הארץ, וממילא נפקא מינה אם יירשו חלק זה, אבל בכך שונאו – כשהדין הוא עליו עצמו, ולא שהדין על אביו אלא שיש נפקא מינה לגביו, שאינו פסול לדונו – אין מקום שיסתלק אף ממידת חסידות.

ועיין עוד בשו"ת מהרשד"ם (חלק חושן משפט סימן ב) שכתב:

נדרשתי לאשר שאלוני: אם נשאל מחכם אחד שאלה במעשה שהיה במחלוקת שנפל בין ראובן ושמעון, ואחר כמה ימים ושנים באו אותם ראובן ושמעון להתדיין, ואחד מהבעלי דינים פוסל לדיין לאותו החכם אשר נשאל באותו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הנדון וכתב פסק עליו. וחבירו משיב לו שכשנשאל החכם הנ"ל זה ימים ושנים הרבה היה הוא בארץ מרחקים, ואז לא היה זה הבעל דין שלו בעל ריבו, אלא שאחר כך נעשה מחמת חיתון, וגם האשה – אשתו של הבעל דין הנזכר שהיא בעלת הריב – היתה במלכות אחר, לא נודע אז שהיא תבא לזה המלכות. ובנדון הנ"ל לא זה החכם בלבד פסק אלא רוב חכמי ישראל כתבו פסקים, ולמה יפסלו כלם, והם פסקו על השאלה שנשאלה לפנייהם? ואם צדיק הראשון בריבו – יבא רעהו עתה ויחקרו ויסדרו טענותיו לפניו כי כבר אפשר שיולדו טענות אחרות, וזה החכם הנ"ל הוא דיין וחכם מהקהל של הנתבע [...]

תשובה: מדת חסידות ודאי לא קאמינא, דמדת חסידות הוא שיסתלק הדיין ולא ירצה לדון בין מכח הטענה הראשונה ובין מכח הטענה השנית, אלא שאם באנו לידי כך לא ימצא אחד באלף יוכל לדון. גם אם ימצא אחד מהכתות עשוק בדינו מחמת הסתלקות הדיין – לקתה מדת הדין. ואין ראוי לדיין לנהוג במדה זו אחר שנמשך ממנה נזק, וכמו שיתבאר מדברי מהררי"ק (שרש כא), יעוין שם. לכן מה שראוי לראות בנדון דידן, אם מן הדין מספיקים הטענות הנזכרות לפסול לדיין מחמת שתיהן או מחמת אחד מהם [...]

חזינו מדברי מהרשד"ם שסבר כדעת המהררי"ק ולכן הכריע שכאשר דיין צריך לקבל החלטה אם לפסול את עצמו מלדון, ואין הוא חייב לעשות כן משורת הדין, עליו לשקול תחילה אם קיימת סיבה מוצדקת לפסילתו. ואם הסיבה אינה מעיקר הדין עליו לשקול אם פסילתו תגרום נזק לצד השני, שאם כן לקתה מידת הדין. ההסבר לכך הוא: היות שהסיבה לפסילת הדיין במקרים של חשש להטיית דין היא כדי שהצדק לא רק ייעשה אלא גם ייראה, אין לנהוג כך אם בהסתלקותו של הדיין נגרם נזק לצד שכנגד, שהרי אז אומנם הצדק כביכול 'נראה' אך לא נעשה.

נוסיף ונאמר שאף ששנינו (בבא קמא קיב, ב) שאדם יכול לטעון "לבית דין הגדול אזילנא" הוא דווקא אם לא פתחו בדינו, אם פתחו בדינו אינו יכול לומר "לבית הדין הגדול אזילנא" (כמבואר שם), ועל אחת כמה וכמה בנידון דידן שלא שייכת אמירה זו.

ועיין בזה בתשובת ריב"ש (סימן שנד):

גם נראה שמאחר שדייני מורסיי"ה פתחו בדיניה ומורשה שמעון עשה תביעתו בפניהם צריך שיגמר שם הדין בפניהם, כדאמרינן בבבא קמא פרק הגוזל בתרא (קיב, ב) דהיכא לא פתחו בדיניה מצי נתבע למימר "לבית דין הגדול קא אזילנא", אף על גב דהאי בי דינא נקיט רשותא למידן מבית דין הגדול, והיכא דפתחו בדיניה לא מצי למימר "לבית דין הגדול קא אזילנא" אלא צריך שיגמור הדין על פי הדיינים שהתחילו לדון בו.

ומעתה בנידון דידן שבית הדין מעורה בפרטי הפרטים של הסכסוך ודאי שיגרם נזק לצדדים בהעברה לדיון בפני הרכב אחר. משכך ומשאין מקום לפסילת ההרכב מן הדין אסור לבית הדין להסתלק מלדון אפילו לפני משורת הדין.

נוסיף ונאמר: במקרה שבפנינו אב בית הדין אף לא הכיר את הבעל, אך אף אם היה מכירו לא היה מקום שיימנע מלדונו. ועיין עוד בדברי המהררי"ק (שורש טז) שזו לשונו:

ולענין שאלה דשאלנא קדמיכון על אודות הרב – האם כשר לעדות או לדון לתלמידו או לאביו של תלמידו כשהתלמיד אינו נותן לו אלא שכר השעות בצמצום:

הלא ידע מר כל הני עובדא פרק בתרא דכתובות (קה, בושם) דבהנאה כל דהו הוו אמרי "פסילנא לך לדינא". ואמנם משם אין ראייה, דשאני התם דהיו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עושים להם איזה הנאת חנם, אבל הכא שכר טרחו הוא נותן לו ואין כאן שום צד מתנה. ועוד דשאני התם שהיה הדבר מוכיח שהיו עושים הטובה מפני שהיו רוצים לדון לפניהם כמו שאני רוצה לכתוב מתשובת ריב"א [...]

וכן פסק הרמ"א (חושן משפט סימן ז סעיף ז): "וכל שכן שהיה יכול להיות דין לתלמידו."

ומוכח מדברי הרמ"א שאין בזה אפילו מידת חסידות שלא לדונו. ובביאור הגר"א (שם אות לה) כתב "שבועות ל, ב", והדברים מפורשים שם:

האי צורבא מרבנן ועם הארץ דאית להו דינא בהדי הדדי – לא ליקדים צורבא מרבנן וליתב, משום דמיחזי כמאן דסדר ליה לדיניה. ולא אמרו אלא דלא קביע ליה עידניה, אבל קבוע ליה עידניה – לית לן בה, מימר אמר: בעידניה טריד.

ומשמע שאף דהווי תלמידו של הדיין אין מניעה שהדיין ידון אותו, ואדרבה אם היה תלמידו של הדיין יכול להקדים ולבוא, דגם בעל דינו יבין שהוא בא ללמוד את שיעורו ולא יתלה שבא להליץ דבריו בפני הדיין, ואין קרבת הרב לתלמיד פוסלת, וכדברי המהרי"ק.

ובסמ"ע (שם ס"ק כא) כתב: "ומכל שכן לאב של תלמיד אף דנתן לו שכר הלימוד וכו'. ובש"ך (שם ס"ק יח) כתב: "והוא הדין דמותר לדון אושפזיכניה." וכבר הבאנו לעיל שכן מוכח מסוגיות הגמרא בכתובות ובסנהדרין.

והוסיף הש"ך: "וכן פועלים ושכירים." וכוונתו לפועלים ושכירים של הדיין ועוד כתב שם הש"ך: "עיינן בתשובות מהר"י בן לב ספר ג סימן צז."

ושם כתב מהר"י בן לב: "ולא שמענו מעולם מי שיפקפק לומר שיהיה חכם הקהל פסול לדון לשום אחד מהקהל שלו ואפילו למי שהוא עשיר גדול מופלג שקול כנגד כל הקהל" וכו'. ומבואר מדבריו ש'חכם הקהל' המקבל פרנסתו מהקהל יכול לדון לכל בני קהלו ואף לעשירים שמהם עיקר פרנסתו ולא מצאנו מי שפקפק בזה.

ובשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן קמא) נשאל: "דיין שהוא שכן לאחד מבעלי דיניו בשכונו גוואי – אי מותר להיות דיין או לא, כי טוב שכן קרוב מאח רחוק" וכו' וכתב שם: "אם שכינו הוא ריעו אשר כנפשו אסור מדינא. אכן אם אינו אוהבו וריעו אשר כנפשו אזי מותר לדונו, אך ממדת חסידות יכול לפרוש."

פשט דבריו משמע דמיירי במהות הקרבה והקשר לשכנו (ד"שכן בשכונו גוואי" היינו שגרים באותה דירה), שאם היה אוהבו כנפשו פסול לדון, אך אם היה שכן גרידא – מעיקר הדין ודאי שאינו פסול, אך אם ירצה יכול לפרוש ממידת חסידות. ומשמע שגם לדבריו אין זו חובה אלא מידת חסידות. ויש לעיין אם דין זה הוא דווקא בשכנו הגר עימ, או אף בעובד עימו בעבודתו הצמודה. ונפקא מינה אם אחד מעובדי בית הדין שעבודתו צמודה לעבודת הדיינים ובוזה היה מקום לומר שממדת חסידות יכולים לפרוש (ועיין בעניין זה בפסק דיני שפורסם בקובץ שורת הדין יג עמ' שכח ואילך).

ובאמת עצם דברי השבות יעקב קצת צריכים עיון, דמאי שנא מתלמיד שיכול לדונו, והרי התלמיד קשור וצמוד לרב? ואולי נימא דשאני שכנו, שגרים יחד ועל זה נאמר "טוב שכן קרוב", ועדיין צריך עיון. אבל מכירו בעלמא – לית מאן דפליג דאפילו מידת חסידות ליתא.

ובשו"ת עבודת הגרשוני (סימן לג) נשאל בבני עיר שמנהגם לבחור בכל שנה שלושה אנשים כשרים שיישמו ויעריכו לבני הקהילה כמה ייתן כל אחד למס וחייבים הציבור לתת כפי הערכתם, ועוד היה מנהגם שאם אחד מהשלושה קרוב לאחד מבני הקהילה בוחרים אדם נוסף שיחליפהו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בהערכת קרובו. ונשאל בעובדא שאחד משלושת המבוררים היה שותף עם אחד מבני הקהילה במשאזמתן כמעט בכל עסקיהם, ונסתפקו אם יכול לשום את שותפו, ורצה לפוסלו מהא דאמרינן (בכתובות פו, ב) במצווה נכסיו שבמקום ספק בכוונתו נותנים לשכנו ד"טוב שכן קרוב מאח רחוק". והביא בתוך דבריו מה שכתב שם הרא"ש:

והא דאמרינן דשכן קודם – לא בעי למימר שכינו הדר אצלו דכמה אנשים דרים זה אצל זה ואין להם שייכות יחד, אלא שכן היינו שהוא חבירו ורגיל עמו במשאזמתן – על זה אמר הפוסק "טוב שכן קרוב מאח רחוק".

ומבואר מדברי הרא"ש שהכול תלוי במהות הקשרים ביניהם ולא תלוי בקרבה פיסית. ועיין שם מה שהאריך, ומסקנתו שבכהאי גוונא אף אוהב ממש אינו פסול אלא מדרבנן, ולכן בעובדה דידיה אין דינו כקרוב. ועל כל פנים שמעינן מדברי הרא"ש שהביא עבודת הגרשוני וממה שפירשו המפרשים את דבריו שהדין תלוי בקרבה הנפשית לשכנו או לשותפו.

ונעתיק עצמנו לפן החוקי.

העילה הרלוונטית לפסילת דיין נקבעה בחוק הדיינים, תשט"ו – 1955. וזו לשון סעיף 19א(א) לחוק: "דיין לא ישב בדין אם מצא מיוזמתו או לבקשת בעל דין כי קיימות נסיבות שיש בהן כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט."

דבר זה, ובלשון זו, נקבע גם בסעיף 15(א) לכללי האתיקה לדיינים תשס"ח – 2008. ובנוסף דומה נכתב בסעיף 77 לחוק בתי המשפט (נוסח משולב), תשמ"ד – 1984, שלפיו: "שופט לא ישב בדין אם מצא מיוזמתו או לבקשת בעל דין כי קיימות נסיבות שיש בהם כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט."

בעל דין שהחלטת בית הדין אינה מוצאת חן בעיניו, לא יוכל להעלות טענה לפסילת הרכב בית הדין אם לא הוכיח עילה ממשית למשוא פנים (וכמו שכתב בתשובת הרא"ש). מובן שאם תינתן החלטה או פסק דין שלא ייראו לו, זכותו להגיש ערעור – כשהדיון היה בערכאה קמא – אך אין בחוסר הנחת שלו מהתנהלות בית הדין כדי לפסול את בית הדין.

לא בכדי נקט המחוקק בלשון "נסיבות שיש בהן כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט", טענות ממשיות ולא הפרחת טענות בעלמא (ועיין מה שכתב בזה הגר"א היישריק בהחלטה מיום ד' בניסן התשע"ו – 12.4.16 בתיק 1071670/1, פורסמה באתרים המשפטיים).

הטענות שנטענו בבקשה הארוכה שהגישה המערערת והטענות שטענה לפנינו הן דעותיה הסובייקטיביות של המערערת שהתנהלות בית הדין אינה מוצאת חן בעיניה, ולפיכך טענה שבית הדין מוטה כנגדה. כפי שיתבאר להלן מעשי בית הדין היו כפי המוטל עליו לצורך מילוי תפקידו עשיית משפט צדק, ואין בדבריה של המערערת טענה ממשית למשוא פנים.

אין ספק שבעל דין שהחלטת או התנהלות בית הדין אינה מוצאת חן בעיניו, לא יוכל להעלות טענה לפסילת הרכב בית הדין אם לא הוכיח עילה ממשית למשוא פנים (וכמו שכתב בתשובת הרא"ש שהובאה לעיל). כמובן שאם תינתן החלטה או פסק דין שלא יראו לו, זכותו להגיש ערעור, אך אין בחוסר הנחת שלו מהתנהלות בית הדין כדי לפסול את בית הדין [...]

מול עינינו עומדת הדרכתו של נשיא בית הדין הרבני הגדול הגאון רבי אברהם אלקנה כהנא שפירא זצ"ל אשר כתב בהחלטה (פורסמה בקובץ שורת הדין ט עמ' תנז):

הנימוק שניתן, שמכיוון שבא כוח הבעל העלה חשדות נגד בית הדין לכן אין בית הדין יכול להמשיך בדיון, אינו נימוק כלל ואף משמש תקדים מסוכן.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תגובה כזו של כניעה להטלת דופי בבית הדין עלולה להביא לידי שיתוק של עבודת בית הדין: במקום לדחות בתקיפות תעלולים של בעל דין שבית הדין יודע שדבריו מנוגדים לאמת נכנעים לדרישתו המחוצפת, וכדי בזיון וקצף. לפי הדין אסור לבית הדין להימנע בכגון דא מלדון דין אמת ומלעשות צדק.

אין לקבל את ההסתלקות ובית הדין ימשיך במשפט וכתורה יעשה.

מעתה נעתה עצמנו לטענות האחרות שטענה המערערת:

הטענה שלפיה יש קשרים בין אב בית הדין לבאת הכוח הקודמת היא טענה שלא ראוי להיטען אף אם באת כוח זו הייתה באת כוח הצד השני. אב בית הדין הגר"ד אדרי הוא דייין ותיק ומוערך ומשמש גם ברבנות בחיפה, באת הכוח הקודמת – גם היא עורכת דין ותיקה בחיפה, שאינה ממשפחה של שומרי מצוות ומסתבר שאין לה קשרים עם רב מסוים. ולפיכך אך טבעי הוא שבבואה להשיא את בנה תבקש מדיין מפורסם שהיא מופיעה לפניו כמעט מדי יום ביומו שיערוך חופה לבנה. הדבר לא מורה על קשר אישי כלשהו, אלא בכלל מעשים יום-יומיים שהמשמשים בדיינות ורבנות עושים.

אך אף אם נקבל צורת חשיבה זו, שאינה נכונה לטעמנו, אין סיבה שדבר זה יפעל לרעתה של המערערת. איזה פסול, מצידה, יש בדיין שלטענתה הוא מקורב לבאת כוחה? קשר כזה אם אכן הוא קיים לא יכול להיות סיבה לפסילה על כל פנים מצידה. משכך איננו יכולים להאמין לה שביקשה מבאת כוחה לבקש לפסול את הדיין והיא לא נענתה לה. ואף ללא כן טענה כזו לא יכולה להיטען: באת הכוח היא שלוחה של בעל דין המשלם את שכרה – חזקה שתפעל כפי הוראות משלחה, ואין לנו להאמין שההסכמה [להידון לפני אותו מותב] הייתה שלא על דעתה של המערערת, מאחר ששורת ההיגיון אומרת שאילו הייתה מביעה דעה זו בפני באת כוחה – לא הייתה זו נמנעת מלומר שהיא מבקשת שאב בית הדין לא ירון בתיק זה, ובפרט שהצעה זו יצאה ממנו.

ובר מדין: הלוא ידוע מה שנחלקו הריב"ש והתשב"ץ לגבי הודאת מורשה אם היא מחייבת את משלחו. ועיין בדברי הרשד"ם (חושן משפט סימן תלט) מה שהשיג על דברי הריב"ש ועיין בש"ך (סין קנד ס"ק ד) שהכריע כדברי הריב"ש שהודאת מורשה מחייבת את בעל הדין, ועיין בתומים ובקצות החושן שם. וכבר כתבו האחרונים שעל כל פנים אם הודה בפני בעל הדין, והלה שתק, שתיקה כהודאה והיא מחייבת. ויש לומר שאף למאן דאמר שמעשי המורשה לא מחייבים את בעל הדין, במה דברים אמורים? כשמחה על ההודאה כשמע, אבל במקרה ששותק אחר שנודע לו, אף אם לא הייתה ההודאה בפניו שוב לא יוכל לומר שהדבר לא נעשה על דעתו. והדברים קל-וחומר היכא שמגיש בקשות רבות לפני בית הדין, שבזה מקבל את סמכות בית הדין.

בר מדין: עד כאן דנו יכול המשלח לומר על הודאת בא כוחו "לתקוני שלחתיך ולא לעיוותי", היינו בעובדות שטוען בשם בעל הדין, אבל במקרה כגון נידון דידן שממנה עורך דין שינהל את ההליך השיפוטי לפי ניסיונו ולפי מיטב הבנתו השיפוטית – בזה כולי עלמא יודו, אף המהרשד"ם, שאינו יכול לומר "אינך שלוחי לדבר זה", דוודאי עיקר שליחותו של עורך דין הוא לעניין אופן הניהול המשפטי, הכולל בתוכו את השאלה לפני מי יידון התיק.

נוסיף ונאמר שמה שנחלקו הפוסקים הוא דווקא באין הרשאה מפורשת הנותנת סמכויות למורשה לפעול על פי הבנתו, אבל מי שמופיעים לפני בתי הדין נצרכים להגיש הרשאה כתנאי לאפשרותם לייצוג – ובייפוי הכוח הנזכר מוזכרת בפירוט נתינת סמכויות באופן בלתי-מוגבל ומכל מין וסוג שהוא – ולפיכך נתנה האישה לבאת כוחה סמכויות לפעול בכל דבר כפי הבנתה. משכך אין היא יכולה לטעון שבאת כוחה לא פעלה על דעתה, והסכמת באת כוחה היא כהסכמתה, אף אם היה ברור לנו שהיא מתנגדת לפעולה מסוימת – דבר שאינו ברור כלל בנידון דידן.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וזאת מלבד מה שנטען שאף באת כוחה החדשה לא העלתה טענה זו באופן מיידי (משנשתחררה המערערת כביכול מבאת כוחה הראשונה), ושמע מינה שטענה זו אינה אמיתית אלא תואנה גרידא.

גם הטענות שטענה לפנינו להטיה כביכול של בית הדין כמבואר לעיל – אין להן שחר כפי שהערנו בעת הדיון:

טענות האישה הן שלוש, ומהן:

1. הצדדים התגוררו תחת אותה קורת גג ובית הדין קבע שעליהם להתגרש ומייד;

2. עד היום האיש מתגורר שם, והיא – עם ארבעה ילדים.

טענות אלו אינן ברורות כלל: האישה הגישה תביעת גירושין ודרשה להתגרש מיידית; הבעל רצה שלום בית, ובית הדין הפנה אותם ליעוץ, ייעוץ שקבע שאם האישה תרצה בשלום בית יש סיכוי לדבר, אך האישה מתנגדת לדבר בכל תוקף. האישה הגישה דרישה לסידור גט מייד, הבעל נאלץ להסכים לדרישתה לסידור גט, ולכן קבע בית הדין מועד לסידור גט. מלבד זאת האישה היא שעזבה את הבית עם הילדים. התנאי לסידור גט הוא מגורים נפרדים, ומכיוון שהבעל לא רצה לעזוב את הבית, אמרה האישה שהיא תעזוב, דרשה סך 30,000 ש"ח לצורך שכירות דירה, ובית הדין נענה לה. בעקבות כך סודר גט פיטורין בין הצדדים. לא ברור לנו כלל מהן תלונות האישה על בית הדין, ואין לה להלין אלא על עצמה, שהרי בית הדין פסק בהתאם לדרישותיה.

גם התלונה השלישית, שמועד הקרע נקבע לכ"ו באלול התשע"ח (6.9.18) – יום פתיחת תיק הגרושין ולא למועד הגשת הבקשה ליישוב סכסוך, אינה ברורה כלל כפי שהערנו בדיון.

ונבהיר את הדברים:

את מועד איזון המשאבים קבע המחוקק בחוק יחסי ממון כדלהלן:

5. (א) עם התרת הנישואין או עם פקיעת הנישואין עקב מותו של בן זוג (בחוק זה – פקיעת הנישואין) זכאי כל אחד מבני הזוג למחצית שווים של כלל נכסי בני הזוג [...]

5א. (א) הזכות לאיזון משאבים לפי סעיף 5 תהיה לכל אחד מבני הזוג אף בטרם פקיעת הנישואין אם הוגשה בקשה לביצוע של הסדר איזון משאבים לפי פרק זה והתקיים אחד מהתנאים המפורטים להלן:

(1) חלפה שנה מיום שנפתח אחד מההליכים האלה:

(א) הליך להתרת נישואין [...]

8. ראה בית המשפט או בית הדין נסיבות מיוחדות המצדיקות זאת, רשאי הוא, לבקשת אחד מבני הזוג – אם לא נפסק בדבר יחסי הממון בפסק דין להתרת נישואין – לעשות אחת או יותר מאלה במסגרת איזון המשאבים [...]

(4) לקבוע שאיזון המשאבים לא יתייחס לנכסים שהיו לבני הזוג במועד איזון המשאבים אלא לנכסים שהיו להם במועד מוקדם יותר שיקבע.

חזינן שבביררת המחדל לביצוע איזון המשאבים היא מועד הגירושין בפועל. הרשות השיפוטית רשאית להקדים המועד לשנה אחרי הגשת התביעה אף אם הצדדים לא התגרשו, וכן רשאית הרשות השיפוטית לקבוע מועד מוקדם לאיזון כשנשתכנעה שהקרע הבלתי-הפיך היה במועד מוקדם. הגשת בקשה ליישוב סכסוך ככלל אינה מועד לאיזון משאבים מכמה סיבות: הסיבה העיקרית היא שבהגשת בקשה כזו לא מוזכרת תביעה כלל, בקשה זו נעשית לצורך יישוב הסכסוך בדרכי שלום על ידי משאומתן, לפיכך בעת הגשתה לא ידוע כלל לאיזה כיוון פונים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הצדדים. בר מדין בעת חקיקת חוק יחסי ממון והתיקונים שתוקנו בהמשך, לא היה החוק להסדר התדיינויות בסכסוכי משפחה (הוראת שעה), תשע"ה – 2014, ('חוק המהו"ת') קיים, לפיכך מועד זה אינו משמש מדד כלשהו על פי החוק, אלא אם יקבע כמועד מוקדם לגירושין בפועל ועל פי סעיף 8(4) לחוק.

מלבד האמור: במקרה שלפנינו הופנו הצדדים ליועצת לאחר שהבעל ביקש שלום בית, יועצת שקבעה שעקרונית הייתה אפשרות לשלום בית לו הייתה האשה משתפת פעולה, אלא שהאשה עמדה על תביעתה ודרשה להתגרש, והבעל הסכים לדרישתה כדי לא למשוך את ההליכים. משכך אין לומר שעם הגשת הבקשה ליישוב סכסוך נקבע הקרע (הבלתי הפיך). בית הדין החליט על מועד הקרע כראוי ואף הקדים את המועד ממה שקבע המחוקק (כבררת מחדל).

לאור האמור אין ספק שאין פגם בהחלטות בית הדין, אלא שאלו אינן נושאות חן בעיני המערערת, דבר שוודאי לא מהווה עילה לפסילת הרכב בית הדין.

אין ספק שהבקשה והערעור הוגשו בחוסר תום-לב, לא ברור לנו מה מטרת הערעור – אם להאריך הליכים, אם לבטל החלטות שהמבקשת אינה מרוצה מהן, או מטרת אחרות. גם הסעד המבוקש, להעביר את התיק לטיפול בית הדין הרבני בטבריה, הוא חסר תום-לב ויש בו משום הוצאת לעז על כל הרכבי בית הדין בחיפה, בין על ההרכב המערער שכביכול ישפיע על הרכבים אחרים ובין על הרכבים אחרים שכביכול ישפיעו מאב בית הדין להטות דין.

פסק דין ומתן הוראות

לאור האמור לעיל בית הדין קובע:

- א. אנו דוחים את הערעור.
- ב. הבקשה לפסילת הרכב בית הדין הוגשה בחוסר תום-לב וללא שמץ של עילה.
- ג. בית הדין קורא לבית הדין האזורי לזרז את הטיפול בכל התביעות שעדיין לא ניתנה בהם פסיקה לאור הזמן הרב שעבר מאז התגרשו הצדדים והעיכוב שנוצר בגין הגשת הערעור.
- ד. הערובה שהפקידה המערערת כתנאי לשמיעת ערעורה תועבר לתובע לכיסוי הוצאותיו.
- ה. המזכירות תסגור את התיק.
- ו. פסק הדין מותר לפרסום בהשמטת שמות הצדדים.

ניתן ביום ח' בתמוז התשפ"א (18.6.2021).

הרב מיכאל עמוס

הרב שלמה שפירא

הרב אליעזר איגרא

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה